

Al-Durziyya
Druze and other Minorities
in the Middle East

الدرزية

אל-דרזיה
דרוזים ומיעוטים אחרים
במזרח התיכון

עורך: עמרי אילת

כרך 1, גיליון 2, נובמבר 2022

ההתקוממות העממית בסוריה ודעיכת המיעוטים - המקרה הדרוזי

יוסרי ח'יזראן*

במשך זמן רב היוו קבוצות מיעוט מרכיב חשוב במרקם החברתי והתרבותי של המזרח התיכון הערבי, וקיומן תרם רבות לאופיין הפלורליסטי של חברות ערביות. למרות מרכזיותה של הסוגיה המספרית ליצירת הבחנה בין קבוצות רוב לקבוצות מיעוט, המזרח התיכון הערבי הוא ביתן של קבוצות מיעוט שונות כמו הקופטים במצרים, העלוויים והדרוזים בסוריה, הכורדים בעיראק, השיעים בכווית ובסעודיה.¹ התפרצות גל ההתקוממויות העממיות, המכונה "האביב הערבי", הציבה אתגר משמעותי בפני מיעוטים אתניים ודתיים בעולם הערבי, במיוחד בסוריה ובעיראק. מאמר זה בוחן את ההשלכות של ההתקוממות הסורית על הדרוזים בסוריה ומעבר לה. טיעונו העיקרי הוא כי לאחר עשורים רבים של השתלבות המיעוטים בחברות הרוב, כיום הם מבינים שעצם קיומם נמצא בסכנה. ההתקוממות בסוריה חשפה וביתר שאת את החולשה המבנית של המיעוטים החיים בתוך מדינות לאום טריטוראליות, וביניהם היו גם הדרוזים. קריסת ריבונות המדינה המחשה את עוצמת ההשפעה של עצמאותן וציבונותן של מדינות האזור על חיי המיעוטים באזור.

* ד"ר יוסרי ח'יזראן הוא מרצה בכיר במרכז האקדמי שלם, ראש מכון המחקר של המרכז למורשת הדרוזים ועמית מחקר במכון טרומן בירושלים. ח'יזראן סיים את לימודיו באוניברסיטה העברית בירושלים. תחום התמחותו העיקרי הוא היסטוריה פוליטית-חברתית של הסהר הפורה. לאחר סיום הדוקטורט זכה במלגת פולברייט ושהה שנתיים באוניברסיטת הרוורד במסגרת פוסט-דוקטורט בהדרכתו של פרופ' רוג'ר אוון. פרסם ספר ומאמרים בכתבי עת חשובים בתחום זה. כעת שוקד על מחקר העוסק בישראל וברית המיעוטים.

¹ Gabriel Ben-Dor, "Minorities in the Middle East: Theory and Practice," Ofra Bengio and Gabriel Ben-Dor, *Minorities and the State in the Arab World* (London: Lynne Rienner, 1999), 19.

המונח "מיעוט" כקטגוריה פוליטית קשור לטרנספורמציה של המדינה בעידן המודרני ולהופעתה של מדינת הלאום הטריטוריאלית שנתנה את המשמעות המוכרת למושגים התאומים "רוב" ו"מיעוט", מונחים שהתגלו בהקשר מודרני ספציפי כקבוצות מוגדרות בתוך אוכלוסיית המדינה.² לכן, המונח "מיעוט" נובע בעיקר מהמשמעות הפוליטית של מצבה המספרי של קבוצה מוגדרת. יתר על כן, חדירת התרבות המערבית והתפרקות האימפריה העות'מאנית יצרו סדר חברתי ופוליטי חדש במזרח התיכון, שסלל את הדרך לעיצוב מחדש של הדינמיקה בחברה הערבית. זו בתורה הציגה ערכים ומוסדות חדשים שמטבעם השפיעו על יחסי רוב-מיעוט.

הדרוזים במזרח התיכון

מספר הדרוזים במזרח התיכון כיום קרוב למיליון והם פזורים בעיקר ברחבי סוריה, לבנון וישראל. נוסף על כך, קהילה דרוזית קטנה היגרה לצפון ירדן בסוף המאה העשרים, וקהילות קטנות של פזורה דרוזית נמצאות כיום בצפון ודרום אמריקה, אוסטרליה ומערב אפריקה. הקהילה הדרוזית הגדולה ביותר נמצאת בסוריה ומונה כ-700,000 (כשלושה אחוזים מאוכלוסיית המדינה). כפי שמדגימה החלוקה הגיאוגרפית, הקהילה הדרוזית ברובה, היא קהילה כפרית. רוב הדרוזים מתגוררים באזורים הרריים כמו דרום הר הלבנון, הר החוראן, הר החרמון, אזור אדליב, הרי הגליל והכרמל. אמנם יש טענה ששטח זה שימש להגנה מפני רדיפות מצד הרוב המוסלמי או מצד המדינה, אך רציונל זה אינו מסביר במלואו את דפוסי ההתיישבות של הדרוזים שלא היו רק בהרים. ככלל, יש לקהילה הדרוזית נטייה היסטורית לבדוד את עצמה מהסובבים אותה כדי להתרחק מהכוח המרכזי על מנת לשמור על אוטונומיה רבה ככל האפשר ולבלום תהליכי היטמעות.³

בניגוד לקבוצות מיעוט אחרות במזרח התיכון כמו ערבים נוצרים או שיעים, הקהילות הדרוזיות נעדרות ממרכזים עירוניים. עובדה זאת מסבירה במידה רבה את העמידות והקוהרנטיות של הסדר החברתי המסורתי של קהילות אלה מחד, ואת החולשה הכלכלית והחולשה המבנית מול אתגרי העולם המודרני מאידך החברה הדרוזית במזרח התיכון מתבססת מאז ומתמיד על נישואים אנדוגמיים בלבד.⁴ נסיבות אלו תורמות ישירות לשימור הנורמות, הערכים והיחסים החברתיים-קהילתיים בתוך הקהילות הדרוזיות, ומאפיין זה בתורו יוצר מערכת של קרבה בתוך קהילות אלו. החברה הדרוזית מתוארת כמודל של לכידות פנימית-חברתית וזיקה חזקה לזהות אתנית. פואד ח'ורי מבחין בארבעה גורמים הקשורים זה בזה שתורמו ללכידות פנימית-חברתית זאת:

² Benjamin Thomas White, *The Emergence of Minorities in the Middle East* (Edinburgh: Edinburgh University Press), 36-37.

³ שלמאן פלאח, **הדרוזים במזרח התיכון** (ירושלים: משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 2000), 13-15.

⁴ Fuad Khuri, "Aspects of Druze Social Structure: There Are No Free-Floating Druze," in *The Druze: Realities and Perceptions*, ed. Kamal Salibi (London: Druze Heritage Foundation, 2006), 62.

האמונה בגלגול נשמות אשר יוצר יחסים ידידותיים בין המשפחות, השפעתם של גברים דתיים (שיח' עקל), המשכיות טריטוריאלית באזורים שבהם חיות אוכלוסיות דרוזיות ואחוזה עדתית (חפט' אל-אח'ואן).⁵ כמו כן, בעדה הדרוזית קיים מרכיב שבטי, מערכת של הבחנות חברתיות שההשתייכות אליה מבוססת על אבות קדמונים משותפים. גם לאחר שמערכת זו איבדה את בסיסה הכלכלי, הרכיב העדתי שמר על תפקודיו הפוליטיים והחברתיים: סולידריות משפחתית שבתורה מתקפת את אחדות העדה הדרוזית, המונוליתיות הדרוזית, כפי שהגה כמאל ג'נבלאט.⁶

הדרוזים בסוריה המודרנית

למרות שהדרוזים מהווים רק כשלושה אחוזים מהאוכלוסייה בסוריה, מאז שנת 1918 הם מילאו תפקיד משמעותי בהיסטוריה המודרנית שלה. המנהיג הדרוזי סולטאן אל-אטרש הוביל את המרד הסורי הגדול שפרץ בהר הדרוזים (הר חוראן) בין השנים 1925–1927. אירוע זה הוא בעצם התרומה הדרוזית העיקרית להיסטוריה הסורית המודרנית, והוא טבוע בזיכרון הקולקטיבי הדרוזי כמרד לאומי אנטי-אימפריאליסטי. כפי שמציין פיליפ ח'ורי: "המרד הגדול היה התקוממות אנטי-אימפריאליסטית עממית ונרחבת ובעלת אוריינטציה לאומית בולטת."⁷ המרד הסורי הגדול לא היה תחום בזירה הפוליטית בלבד וביטא את המאבק בסוריה בין אליטת בעלי הקרקעות יושבי הערים שהתמנו לעמדות מפתח בממשל הקולוניאלי לשכבות חדשות שבאו מרקע נמוך יותר.⁸

למרות שהמרד הסורי הגדול קבע את גורלו של הר הדרוזים בהופכו לחלק מהישות הסורית, אזור זה שמר על מעמדו האוטונומי אל מול השלטון המרכזי בדמשק לאחר שסוריה זכתה בעצמאותה. אדיב שישכלי היה הנשיא הראשון (1951–1954), שהכפיף את הר הדרוזים לשלטון המרכזי בדמשק. עלייתה של מפלגת הבעת' לשלטון בסוריה הייתה נקודת מפנה מכרעת בפוליטיקה הפנימית של המדינה. שלטון הבעת' סלל את הדרך לקבוצות מיעוט, במיוחד לעלווים ולדרוזים, למלא תפקיד מכונן בשלטון המדינה ובדרגות הצבא. בעקבות הפיכת הבעת' בסוריה בשנת 1963, הדרוזים הפכו מעורבים יותר בפוליטיקה הפנימית בסוריה, ותפסו עמדות

⁵ Ibid, 62–63.

⁶ Kamal Junblat, *Haqīqat al-thawrah al-Lubnānīyah*, 4th ed. (al-Mukhtārah: al-Dār al-Taḥaddumīyah, 1987), 84; Samir Khalaf, "Family Associations in Lebanon," *Journal of Comparative Family Studies* 2 (1971), 243; Thomas Scheffler, "Survival and Leadership at an Interface Periphery: The Druzes in Lebanon," in *Syncretistic Religious Communities in the Near East*, ed. Krisztina Kehl-Bodrogi, Barbara Kellber-Heinkele, and Anke Otter-Beaujean (Leiden: Brill, 1997), p. 234.

⁷ Philip Khoury, *Syria and the French Mandate* (Princeton: Princeton University Press, 1987), 205.

⁸ Michael Provence, *The Great Syrian Revolt and the Rise of Arab Nationalism* (Austin, University of Texas Press, 2005), 105.

מפתח בצבא ובמנגנון המפלגה. הבולטים שבהם אשר הגיעו לתפקידים בכירים במשטר הבעת' היו: סלים חאטום, חמוד אל-שופי, מנצור אל-אטרש ושיבלי אל-עיסמי. האחרון היה מהאבות המייסדים של מפלגת הבעת' והדרוזי שהגיע לעמדה הפוליטית הגבוהה ביותר בסוריה, כשהפך לסגן הנשיא תחת אמין אל-חאפז בשנים 1965–1966.⁹ הקצינים הדרוזים ניסו לתפוס את מושכות השלטון במהלך שנות ה-60, אך נכשלו. כישלון ניסיון ההפיכה הצבאית שהוביל סלים חאטום, בספטמבר 1966, הביא לטיהור נרחב של דרוזים רבים מהצבא ומנגנון המפלגה.¹⁰ מהלך זה הביא דווקא לקץ הבולטות הדרוזית בהנהגה הצבאית והפוליטית בסוריה.

הרחקת הקצינים הדרוזים חיזקה את מעמד הקצינים העליונים בצמרת הצבא והמפלגה כאחד.¹¹ למרות דעיכת ההשפעה הפוליטית של הדרוזים, לאחר עלייתו של חאפז אל-אסד לשלטון בשנת 1970 והידוק אחיזתו בצבא ובמוסדות הביטחון, הקהילה הדרוזית המשיכה לתמוך במשטר ובמדיניותו החילונית והחברתית-כלכלית. כפי שהינבוש מציין: "קהילה נחשלת וענייה בקרקע שאין לה דבר מלבד הדחף להשכלה ולקריירה, יכולה רק להרוויח ממשק שנשלט על ידי המדינה שמונעת את השליטה מהבורגנות הדומיננטית במגזר הפרטי."¹² העובדה שהאליטה הסונית העירונית הדירה קבוצות פריפריאליות ובכלל זה, את הסונים הכפריים, העליונים, הדרוזים וקהילות כפריות אחרות לפני ההפיכה של שנת 1963 היוותה תמריץ נוסף עבור הדרוזים לתמוך במשטר הבעת'. האחרון נקט מדיניות של אפליה נגד אלה שנחשבו למדכאי הדרוזים ומיעוטים כפריים אחרים.¹³ יש לציין, שבעוד שהפוליטיקה הממלכתית בסוריה הפחיתה את כוחן של משפחות אליטת הקרקעות בעקבות עליית הבעת' לשלטון, המערכות השלטוניות של ישראל ובלבנון למעשה שמרו ואף ייצבו את מעמדה של ההנהגה המסורתית של הקהילות הדרוזיות. מציאות זו נחשפה כאשר המדינה בסוריה קרסה, והותירה את ההנהגה הרוחנית כנציגה המרכזית היחידה של הקהילה.

הדרוזים בצל ההתקוממות הסורית

"האביב הערבי" הוא ללא ספק מן האירועים המשמעותיים ביותר בהיסטוריה המודרנית של המזרח התיכון הערבי. התקוממויות אלו השפיעו וממשיכות להשפיע באופן אקוטי על מיעוטים אתניים ודתיים במצרים, עיראק וסוריה. כפי שקרה לקבוצות מיעוט אחרות במזרח התיכון הערבי, ההתקוממות העממית שפרצה בסוריה

⁹ Said al-Ghamidi, *al-Inhiraf al-Aqdi fi Adb al-Hadatha wa Fikriha* (Jaddah: Dar al-Andalus al-Khadra, 2003), 700.

¹⁰ Nikolaos van Dam, *The Struggle for Power in Syria* (London: I.B. Tauris, 1996), 53-58.

¹¹ *Ibid*, pp. 59-60.

¹² Raymond Hinnebusch, *Syria: Revolution from Above* (London: Routledge, 2001), 63.

¹³ Van Dam, *The Struggle for Power in Syria*, 139.

במארס 2011 העמידה את הקהילה הדרוזית בפני אתגרים חסרי תקדים. ההתקוממות הייתה מוגבלת ברובה לרוב הסוני, המחאה הייתה בהובלת פעילים אסלאמסטים ועוררה חרדות ממשיות לעתידה של סוריה כמדינה חילונית בקרב הדרוזים, בהיותם לכודים בין סדן האנרכיה לבין פטיש האסלאם הפוליטי.

עליית בשאר אל-אסד לשלטון לא השפיעה על מערכת היחסים הדרוזית עם המשטר בצורה משמעותית. ההתקוממות העממית שפרצה בדורא שבדרום סוריה במארס 2011 לא התרחבה למעוזם בהר חוראן. הדרוזים ברובם נותרו נאמנים למשטר, למרות התמיכה בהתקוממות שהביעו דמויות ציבוריות ומשכילים דרוזים כמו רימה פליחאן, מונתהא אל-אטרש, ג'אבר אל-שופי ואחרים. מנהיגי ההתקוממות התקשו מאוד לגייס חיילים דרוזים לשורותיהם, מכיוון שרובם המכריע של החיילים הדרוזים בצבא נותרו נאמנים למשטר.¹⁴ במקום לייצג סוג של "תקפה" - כלומר, "זהירות" או "הסתתרות" לפי האסכולה האוריינטליסטית הקלאסית, מתגלה כי נאמנות הדרוזים למשטר הבעת' היא בעיקר פונקציה של המבנה הפוליטי והחברתי בחברה הסורית. האסלאמיזציה הגוברת של האופוזיציה, עלייתם של ארגונים ג'יהאדיסטיים והתפרקות סמכות המדינה דחפו דרוזים רבים לזרועות המשטר. חשש הקהילה הדרוזית מהאסלאם הג'יהאדיסטי קיבל אשרור ביוני 2015, כאשר עשרות דרוזים נטבחו בכפר סמוך לאדליב שבצפון סוריה על-ידי פעילי ארגון ג'בהת אל-נצרה. נאמנות הדרוזים למשטר ומעמדם כקבוצה הטרודוכסית כמו האסמאעילים והעלווים (מוגדרים ככופרים בעיני האורתודוקסיה הסונית), הפכה את מעמדם לפגיע במיוחד מול אתגר הג'יהאד האסלאמי.

בעוד שההנהגה הרוחנית, המכונה "משיח'ת אל-עקל", נשארה מחויבת למשטר, שיח' וחיד אל-בלעוס, שהיה מנהיג דתי פופולארי, הקים תנועת מחאה נגד ההתגייסות לצבא הסורי. אל-בלעוס הקים מיליציה מקומית בשם "רג'אל אל-כראמה" לשם ההגנה על יישובי הדרוזים מפני הארגונים הג'יהאדיסטים. הירצחו בספטמבר 2015, ככל הנראה על-ידי סוכני המשטר, לא הביא לשינוי מהותי בעמדת הדרוזים וביחסם כלפי המשטר. ככל שההתקוממות נמשכה ונהייתה מלחמת אזרחים אכזרית ועקובה מדם, דרוזים רבים הגיעו למסקנה שהמשטר הוא הרע במיעוטו, וקריסתו מאיימת להוביל להתפרקות המדינה עצמה.

ניצחוננו של צבא המשטר, שהחל להסתמן מאז כיבוש חלב בשנת 2016, בסיוע לוחמי חזבאללה, המליציות השיעיות הפרו-איראניות וכמובן חיל האוויר הרוסי הסירו מעל הדרוזים את האיום של הארגונים הג'יהאדיסטיים. למרות זאת, ביולי 2018, ערך ארגון המדינה האסלאמית פשיטה גדולה על כפרי הדרוזים

¹⁴ Gary Gambill, "[Syrian Druze: Toward Defiant Neutrality](#)," *Foreign Policy Research Institute*, 4-5.

בחוראן, שהביאה למותם של קרוב ל-260 אזרחים דרוזים וחטיפתם של 30 נשים דרוזיות וילדיהן. כוחות המשטר לא התאמצו למנוע מתקפה זו, ולא מעט שאלות עלו לגבי הקלות הלוגיסטית שאפיינה את המתקפה הרצחנית על כפרי הדרוזים ליד העיר סוידא. מתקפה זו באה על רקע מתיחות הולכת וגוברת בין המשטר לבין האוכלוסייה בהר הדרוזים, על רקע סרבנות שהלכה וגברה מאז 2015 להתגייס לשורות הצבא הסורי. על כן, מנסה המשטר במובנים רבים להעניש את הדרוזים באופן קולקטיבי. סף המתיחות בין המשטר לבין חלקים משמעותיים באוכלוסייה הדרוזית עלה משמעותית מאז 2015, על רקע רצף התבוסות שנחלו כוחות המשטר והאבדות הקשות בקרב הדרוזים. כפי שהתווה אל-בלעוס המגמה בקרב הדרוזים היתה נקיטת עמדה נייטרלית במאבק הדמים המתחולל בסוריה.

סירוב הדרוזים להתגייס לצבא גרר שורת צעדי ענישה קולקטיביים מצד המשטר. בשנת 2018 הסתמנה מגמה של הפקרת האזור לידיהם של גורמי אופוזיציה אסלאמסטית שהשתלבו בהסכמי הפיוס עם המשטר בחסות הצבא הרוסי. לגורמי האופוזיציה הצטרפו ארגוני פשיעה שעומדים מאחורי רוב אירועי החטיפה המבוצעים נגד דרוזים. אמצעי תקשורת מקומיים דיווחו על 238 מקרי חטיפה בשנת 2020 לבדה, ככל הנראה כחלק מלחצי המשטר על הדרוזים להתגייס שוב לשורות הצבא. מלבד ההידרדרות הביטחונית והעלייה הניכרת בפשיעה בחוראן, חלה הידרדרות ניכרת בשירותים הממשלתיים. האוכלוסייה הדרוזית, כמו אוכלוסיות אחרות בסוריה, סובלת ממצוקות חברתיות וכלכליות שהפכו את החיים בחוראן לבלתי נסבלים, בניגוד לשנות המלחמה הראשונות. מלבד ההרס שהותירה המלחמה, מגפת הקורונה, העוני המחפיר, האבטלה והקריסה של שירותי הבריאות והחינוך כבר לא פוסחים על אזורי הדרוזים. מציאות זו מביאה להגירה של צעירים דרוזים בממדים חסרי-תקדים. אמנם אין נתונים מדויקים, אולם ברור כי הולכת ומתפתחת הגירה של הדורות הצעירים.¹⁵ מה שמסייע במקצת בידי הדרוזים בסוריה להתמודד עם רצף המצוקות, הוא הסיוע ההומניטארי מהדרוזים בישראל, בצורת גיוס תרומות בשנים האחרונות. חלק מהתרומות הללו נעשו בהנחיית המנהיגות הרוחנית של הדרוזים בישראל, תוך שימוש בירדן כתחנת ביניים, בדרך להר הדרוזים בסוריה.¹⁶

גורלם של הדרוזים באדליב לא שפר עליהם, ומציאות חייהם של הכפריים הדרוזים שנותרו שם קשה מנשוא. הדרוזים שנותרו שם חיים בפחד אימים מפני ההתנכלות של הארגונים הג'יהאדיסטיים, ונאלצים לקבל תכתיבים שונים בכל הנוגע ללבוש, התנהגות ותנועה במרחב הציבורי. כתוצאה מכך החלה הגירה משם, בעיקר

¹⁵ ירון פרידמן, "מצוקתם של הדרוזים בסוריה", אתר *News1*, 3 בפברואר 2021.

¹⁶ שם.

לדרום סוריה.¹⁷ פעילותן של איראן וחזבאללה בדרום סוריה מהווה מטרד נוסף עבור הדרוזים. מקורות עיתונאיים ואתרי תקשורת מדווחים על ניסיון מצדה של איראן להקים מיליציות דרוזיות מקומיות, לפי המודל אשר יושם בקרב קהילות שיעיות באזור, תוך שימוש בסימבוליקה דתית-מכוננת, כמו מיליציה בשם **"לביכ יא סלמאן"** עליה דווח לאחרונה.¹⁸ דיווחים אחרים מציינים כי איראן מנסה להשתלט על מקומות קדושים באזורי הדרוזים ולקדם הפצת השיעה באזורים אלה.¹⁹ בגולן הסורי מנסה חזבאללה אף הוא לגייס דרוזים לשורותיו, ולכונן תשתית לפעילות לחימה עתידית נגד ישראל. בהקשר זה באו תקיפות ישראליות נגד יעדים בכפר הדרוזי ח'דר וחיסולו של סמיר קונטאר בשנת 2015 על רקע ניסיונו להקים תשתית מקומית של הארגון באזור הגולן הסורי. חולשת המשטר ותנאי המחיה הקשים מנשוא בהם שרויים הדרוזים בדרום סוריה מאפשרים לאיראן ולחזבאללה לפעול בקרבם.²⁰

סוריה שהכרנו עד 2011 חדלה מלהתקיים. המלחמה שידעה סוריה במשך כעשור ריסקה את המדינה והחברה הסורית, עד כדי קריסה כלכלית טוטאלית. ממדי ההרג, ההרס וההתפרקות החברתית שהביאה המלחמה לא פסחו על הדרוזים. מה שהופך את הטרגדיה הסורית לצרה כפולה ומכופלת מבחינת הדרוזים היא העובדה שבמהלך המלחמה הם נוכחו לדעת כי קיומם כמיעוט אינו מובן מאליהם יותר, אך דווקא התקרבות המלחמה לסיומה המחיש עד כמה קיומם נהיה תלוי במשטר שהוביל את סוריה לחרפת רעב.

המלחמה בסוריה וההשפעה על הדרוזים בלבנון וב ישראל

הדרוזים בלבנון וב ישראל הושפעו באופן משמעותי מההתקוממות בסוריה. וליד ג'נבלאט, המנהיג הדרוזי הבולט ביותר בלבנון, הכריז על תמיכתו בהתקוממות. לעומתו, ויאם ווהאב וחבר הפרלמנט לשעבר טלאל ארסלאן ואחרים, המזדהים עם חיזבאללה, המשיכו לתמוך במשטר.²¹ בראש ובראשונה, הקהילה הלבנונית-דרוזית מונעת מהחשש העמוק שהיא חולקת עם בני העדה בסוריה. הם חוששים מההתפשטות הג'יהאדיסטית בסוריה, ומהשלכותיה על לבנון. תמיכתו של ג'נבלאט באופוזיציה הסורית הייתה עקבית וניתן להסבירה בשני אופנים. הראשון תגובה על רצח אביו כמאל ג'נבלאט, ככל הנראה בידי שירותי המודיעין הסוריים בשנת 1977; והשני

¹⁷ ירון פרידמן, **"הדרוזים הנשכחים בסכנה- קהילה מאוימת בצפון סוריה"**, אתר *News1*, 29 באוגוסט 2022.

¹⁸ סלמאן אל-פארסי היה אחד החברים המקורבים ביותר לנביא מחמד ונחשב לדמות מופת, הן בעיני השיעים והן בעיני הדרוזים.
¹⁹ **רשת אל-ערביה**, **"איראן תשכל מילישיא טאאפיה ג'ידדה מן דרוז סוריה"** [איראן מקימה מיליציה עדתית חדשה מקרב הדרוזים של סוריה], 24 בספטמבר 2022.

²⁰ ג'יקי ח'ורי, **"סוריה: ישראל תקפה יעדים באזור הכפר ח'דר שבמחוז קוניטרה"**, **הארץ**, 11 במאי 2022;
Eyal Zisser, "Operation Good Neighbor- Israel and the Rise and Fall of the Southern Syria Region," *Israel Studies*, Vol. 26.1 (2021), 7.

²¹ Gambill, "Syrian Druze," 5.

הוא קשריו החזקים עם המשטר הסעודי ועם דרוזים החיים ועובדים במדינות ערב במפרץ הפרסי. החשיבות של הגירה זו נחשפה לאחרונה כאשר מדינות המפרץ הטילו סנקציות כלכליות על לבנון וגירשו את המהגרים הקשורים לחזבאללה, כנקמה על תפקידו הצבאי בסוריה.

הדרוזים בלבנון לכודים גם הם בין השטן לבין הים העמוק. מצד אחד, הם עומדים חסרי-אונים, בפני ההשפעה המיליטריסטית הגוברת של חזבאללה ובפני ההתפשטות הדמוגרפית השיעית אל הר הלבנון; מצד שני, נמצא האיום המידי של התפשטות הג'יהאד מסוריה לתוך לבנון. דרוזים לבנונים רבים תמכו בהסכם טאיף משנת 1989, ואת חיזוק ההגמוניה הסונית בפוליטיקה הלבנונית הממוסדת. כל זה בא על רקע חששות כבדים בקרב הדרוזים מפני האוריינטציה הפוליטית של חזבאללה ומפני המשך התעצמותו הצבאית. מחויבות הדרוזים הלבנונים להסכם נבעה מלכתחילה מהחשש מפני חלופה גרועה יותר: שלטון תיאוקרטי בלבנון שמנוהל בידי חזבאללה או בידי הארגונים הסונים הג'יהאדיסטים. למרבה האירוניה, דווקא חלק גדול מבני הקהילה הדרוזית בישראל מקווים שהמשטר הסורי ישרוד. הם מאמינים שזו הערובה הטובה ביותר לביטחון בני הקהילה הדרוזית בסוריה. ההנהגה הרוחנית הדרוזית, בראשות שיח' מואפק טריף, ואנשי ציבור אחרים אירגנו הפגנות סולידריות למען הדרוזים בסוריה. הכספים שגויסו בקמפיינים לגיוס כספים הועברו לסוריה דרך ירדן.²² נוסף על כך, פרצה מחאה חריפה נגד אשפוז הלוחמים של מיליציות האופוזיציה הסוריות בבתי החולים הישראליים בצפון.

במהלך המלחמה בסוריה, מספר מומחים ופרשנים ציפו שישראל תתערב בסוריה למען הקהילה הדרוזית, כדי לסייע לה להתמודד עם האיום הג'יהאדיסטי. הדרוזים הסורים אינם מייחלים להתערבות צבאית ישראלית. עם זאת, בסוריה ובישראל יש רבים המשוכנעים שישראל קבעה מודוס ויונדי עם ארגונים מיליטנטיים אסלאמסטיים ברמת הגולן. אמנם קשה להעלות על הדעת כי ישראל תסכן את חייליה למען הדרוזים בכפר ח'דר, אולם היא מנעה את נפילתו לידי הארגונים האסלאמסטים, בכך שאימה בהתערבות צבאית. יש לייחס עמדה זו ללחץ שמפעילה השדולה הדרוזית בישראל,²³ בראשות שיח' מואפק טריף שיזמה פגישות עם בכירים ישראלים, ביניהם ראש הממשלה, הנשיא והרמטכ"ל. ההנהגה דרשה להגן על אחיהם הדרוזים בגולן הסורי. יתר על כן, השיח' טריף הוביל מאמצים דיפלומטיים אינטנסיביים מול רוסיה, במטרה לקדם סיוע הומניטרי וסיוע פוליטי לדרוזים הסורים. הקהילה מודעת היטב לכך שישראל נמנעה מהתערבות צבאית בשנת 1954 כאשר

²² ג'קי חורי, "בעדה הדרוזית מגייסים תרומות לדרוזים בסוריה, ומעוררים ויכוח על סיוע מישראל", **הארץ**, 16 בפברואר 2022.
²³ Amos Harel, "[What Israel Wanted to Achieve with Threat of Military Intervention in Syrian-Druze Village](#)," *Haaretz*, November 5, 2017.

הדרוזים היו תחת מתקפתו של משטר שישכלי, שהייתה מתקפה צבאית קשה, למרות המחאות האזרחיות, הבקשות והפניות התכופות של ההנהגה הדרוזית בישראל.²⁴ בעוד שהדרוזים בישראל האמינו, באופן מסורתי, שהאוטונומיה של הר הדרוזים בסוריה היא המפתח להגנה על קיומם במזרח התיכון, ההתקוממויות האחרונות הוכיחו כי מעוז זה נמצא תחת איום רציני. חשוב מכך, בעוד שהאביב הערבי חשף את החולשה המבנית של קבוצות המיעוט במזרח התיכון הערבי, קריסת המדינה שמה קץ למודל הפלורליסטי בסוריה.

סיכום

"האביב הערבי" העלה על פני השטח מספר סוגיות בעלות רלוונטיות גבוהה במיוחד למיעוטים. אחת ההשלכות החשובות של אירוע זה, היא התמוטטות המודל הפלורליסטי של החברה הערבית והאיום הקיומי הניצב בפני קבוצות מיעוט במזרח התיכון הערבי. בסוריה ההתקוממות העממית חשפה ביתר שאת את החולשה המבנית והשבריריות של קבוצות מיעוט, בהיעדר כוח המדינה ובשל כישלון המנגנונים הפנימיים של הלכידות החברתית של החברה הערבית. היעדר תמיכה אזורית או תמיכה בינלאומית הבליט את החולשה הזאת באופן משמעותי.

לאחר יותר ממאה שנים של מודרניזציה ושל תהליך בניית המדינה, בני קבוצות המיעוט הגיעו למסקנה שקיום קבוצות מיעוט אלה כבר אינו מובן מאליו. ללא ספק, גם הדרוזים הגיעו למסקנה זו וחוו אותו פחד קיומי. מאז תחילת המאה העשרים, הנטייה הדרוזית הדומיננטית בסוריה ובלבנון הייתה זו של אינטגרציה והסתגלות. בשתי המדינות, הדרוזים תמכו בתהליכים מהפכניים ובמהלכים פוליטיים לקראת מודרניזציה, אקטיביזם פוליטי, לאומיות ערבית ומהפכות חברתית. ספק אם אוריינטציה זו הוכיחה את עצמה כיעילה, לאור ההתפתחויות של העשורים האחרונים. לעומת אחיהם בשתי הארצות, הדרוזים בישראל התאגדו במסגרת הפרטיקולריזם הדרוזי ותמיכתם בדרוזים של סוריה באה מתוך אותו פרטיקולריזם.²⁵

מאז נפילת האימפריה העות'מאנית והקמת סדר המדינות הטריטוריאליות, הדרוזים לא חסכו מאמצים כדי להיות חלק בלתי נפרד מהמרקם החברתי והפוליטי של מדינותיהם. בעשורים האחרונים, ההתפתחויות הפוליטיות בסוריה ובלבנון הביאו את הקץ על תפקידם הפוליטי המוביל בשתי המדינות. בכל זאת, התפרצות ההתקוממויות העממיות בסוריה וההידרדרות למלחמת האזרחים העקובה מדם, בליווי עליית הארגון

²⁴ See Randall Geller, "The Shishakli assault on the Syrian Druze and the Israeli Response, January- February 1954," *Journal of Israeli History*, Vol. 34, No. 2 (2015), pp. 205-220.

²⁵ Isabelle Rivoal, "Le Poids de l'histoire Druzes du Liban, Druzes d'Israel face a l'Etat," *Annales: Histoire Science Sociales*, 57e Annee 1 (2002), 67-78.

האסלאמי הג'יהאדיסטי, הציבו בפני הדרוזים איום קיומי חסר תקדים. הדרוזים, כקבוצת מיעוט, הבינו לראשונה מזה מאות שנים שקיומם הבסיסי באזור אינו עובדה מובנת מאליה ותחת מאבק ארוך שנים של שינוי סדרי עולם, מאווייהם הצטמקו לכדי שמירה על עצם קיומם באזור.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים, תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, ובתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין. <http://www.dayan.org>